

УДК 339.5:303
JEL: F14, F15, F17
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-140-145>

ЗАСТОСУВАННЯ ГРАВІТАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ АНАЛІЗУ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

©2022 БЛАГУН І. С., НАДВІРНЯНСЬКИЙ Ю. Р.

УДК 339.5:303
JEL: F14, F15, F17

Благун І. С., Надвірнянський Ю. Р. Застосування гравітаційних моделей для аналізу торгівлі між Україною та ЄС

У даній статті наведено застосування гравітаційних моделей у двосторонній торгівлі такими сільськогосподарськими продуктами, як пшениця, кукурудза та ячмінь між Україною та ЄС. Показано силу впливу чинників, пов'язаних із процесом глобалізації, на обсяги торгових потоків сільськогосподарськими продуктами між країнами. Ці детермінанти розглядалися як альтернатива фізичній відстані між країнами в рівнянні гравітації, запропонованому Яном Тінбергеном. Торговельні відносини між ЄС і Україною викликають зацікавленість стосовно впливу на функціонування цілого сектора економіки. Вагомість цих зв'язків є особливо важливою, якщо брати до уваги такі чутливі ринки, як сільськогосподарська продукція. У цьому випадку на торгівлю та її результати впливає складна сільськогосподарська політика, включно з диверсифікованими інструментами підтримки чи правилами, що застосовуються в ЄС та Україні. Диспропорції в масштабах фінансової підтримки окремих ринків та їх вплив на рівень внутрішніх цін призвели до диверсифікації впливу на товарообмін. Цей феномен також пояснює відсутність взаємної привабливості економік з точки зору торговельних потоків. У традиційній гравітаційній моделі вартість торгівлі між будь-якими двома країнами пропорційна (за інших рівних умов) добутку ВВП цих країн і обернено пропорційна відстані, що їх розділяє. У сучасній глобальній економіці фізична відстань між державами більше не є таким значним гальмом для міжнародної торгівлі, і, таким чином, відстань у гравітаційній моделі можна розуміти як ступінь подібності між економіками, що торгують одна з одною.

Ключові слова: гравітаційна модель, міжнародна торгівля, торгівля сільськогосподарськими продуктами, торговельні потоки, Європейський Союз, ВВП.

Табл.: 3. **Формул:** 1. **Бібл.:** 9.

Благун Іван Семенович – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка (вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна)

E-mail: blagun@email.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8423-9419>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55605108000>

Надвірнянський Юліан Русланович – аспірант кафедри економічної кібернети, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка (вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна)

E-mail: yulian3388@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9443-5002>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HIZ-8208-2022>

UDC 339.5:303
JEL: F14, F15, F17

Blahun I. S., Nadvirnianskyi Yu. R. Applying the Gravity Models for the Analysis of Trade between Ukraine and the European Union

This article presents the application of gravitation models in bilateral trade in agricultural products such as wheat, corn and barley between Ukraine and the European Union. The power of influence of factors related to the process of globalization on the volume of trade flows of agricultural products between countries is shown. These determinants were considered as an alternative to the physical distance between countries in the equation of gravity proposed by Jan Tinbergen. Trade relations between the EU and Ukraine are of interest in influencing the functioning of the entire sector of the economy. The weight of these ties is especially important if we take into account such sensitive markets as, e. g., market of agricultural products. In this case, trade and its results are affected by complex agricultural policies, including diversified support instruments or rules applicable in the EU and in Ukraine. Disparities in the scale of financial support for individual markets and their impact on the level of domestic prices have led to a diversification of the impact on trade turnover. This phenomenon also explains the lack of mutual attractiveness of economies in terms of trade flows. In the traditional gravitation model, the value of trade between any two countries is proportional (all other things being equal) to the GDP gain of these countries and inversely proportional to the distance separating them. In today's global economy, physical distance between countries is no longer such a significant brake on international trade, and thus the distance in the gravitation model can be understood as the degree of similarity between economies trading with each other.

Keywords: gravitation model, international trade, trade in agricultural products, trade flows, the European Union, GDP.

Tabl.: 3. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 9.

Blahun Ivan S. – D. Sc. (Economics), Professor, Dean of the Faculty of Economics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine)

E-mail: blagun@email.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8423-9419>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55605108000>

Nadvirnianskyi Yulian R. – Postgraduate Student of the Department of Economic Cybernetics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine)

E-mail: yulian3388@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9443-5002>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HIZ-8208-2022>

Теорія міжнародного обміну, поряд з міжнародними фінансами, є однією з двох ключових сфер, на які поділяється міжнародна економіка. Початок міжнародного обміну тісно пов'язаний із започаткуванням інституту самої держави. Інтенсивному розвитку торгівлі між країнами у 20 столітті сприяли відмінності в структурі торгівлі та в продуктивності праці, а також політика обмеження торговельних бар'єрів, що застосовувалася з кінця 20 ст.

Зовнішня торгівля зміцнює позиції країни на світовій арені. Основні ефекти розвитку торгівлі між країнами, представлені першими теоретиками міжнародної економіки, включають взаємні вигоди, пов'язані з підвищенням ефективності виробництва: можливість спеціалізації та виробництва в більших масштабах; підвищення заробітної плати; збільшення економічної міграції; коливання валютного курсу; координація міжнародної економічної політики для інтенсивної політичної координації, що відбувається в межах угруповань країн, які утворюють зону вільної торгівлі, спільний ринок або валютний союз. Країни, що інтегруються, колективно приймають реформістську позицію у відповідь на процеси глобалізації. Вони розглядають глобалізацію як виклик, шукають способи скористатися можливостями та перевагами, а також шляхом реформ мінімізувати ризики, пов'язані з процесами глобалізації.

Торговельні відносини між ЄС і Україною викликають зацікавленість щодо впливу на функціонування цілого сектора економіки. Вагомість цих зв'язків є особливо важливою, коли ми беремо до уваги такі чутливі ринки, як сільськогосподарська продукція. У цьому випадку на торгівлю та її результати впливає складна сільськогосподарська політика, включно з диверсифікованими інструментами підтримки, чи правилами, що застосовуються в ЄС та Україні. Проводиться регулювання торгівлі у формі однієї великої торговельної угоди. Постійні зміни в торговельному регулюванні, зміни в аграрній політиці, а також у всьому світовому обміні сільськогосподарською продукцією означають, що конкурентна позиція кожного із учасників відносин, що розглядаються, зумовлена численними факторами, а також піддається змінам, що породжує потребу постійно аналізувати його з різних точок зору.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити силу впливу факторів, пов'язаних із процесом глобалізації, на обсяг торговельних потоків деяких сільськогосподарських продуктів між ЄС та Україною. Проводиться дослідження, щоб дати відповідь на питання: в торгівлі вибраними сільськогосподарськими продуктами між ЄС та Україною превалюють сили тяжіння чи відштовхування? Для аналізу використано гравітаційну модель торгівлі на основі даних за 2016–2021 рр.

Економіка ЄС є однією з найбільших економік світу. Завдяки реалізації моделі двосторонньої тор-

гівлі обидві сторони (ЄС та Україна) можуть отримати додаткові вигоди від обміну товарами. Через те, що обидві економіки не утворюють між собою зони вільної торгівлі, торгівля підпорядкована широкій групі інституційних факторів. Поява такої інституційної форми інтеграції зумовлює сприятливі наслідки створення та переміщення торгівлі, що було і є поштовхом для пошуку діяльності, сприятливої для інтенсифікації торгівлі. Існують три основні сфери переговорів, які включають поліпшення доступу до ринку на основі підвищення сумісності систем регулювання, а також встановлення правил для вирішення спільних проблем і використання можливостей.

Багато аспектів, що мали підтвердити такий позитивний сценарій переговорів ЄС з Україною, зазнали лише помірного зростання після фінансової кризи 2008 р. Поки сторони не в змозі застосувати фінансове та монетарне послаблення, вони звертаються до структурних реформ. На відміну від національних реформ ринку праці чи товарів, увага приділяється лібералізації торгівлі та її перевагам. Торговельних питань ставало все більше – від простих сценаріїв зниження тарифів до набагато складніших регуляторних проблем.

Однак сільське господарство було одним із найскладніших питань за всю історію переговорів і часто призводило до призупинення переговорів щодо глобальних угод.

Окрім відмінностей ринків, критерії вартості також можуть бути результатом відмінностей у сприйнятті сільського господарства між ЄС і Україною. Це стосується як поглядів на роль і місце сільського господарства, сприйняття сільського господарства, споживчого ставлення до сільськогосподарської продукції, так і існуючого правового регулювання.

Останніми роками також змінилися структури експорту та імпорту сільськогосподарської продукції між ЄС та Україною. Протягом більшої частини останнього десятиліття зростання споживчого попиту в ЄС допомогло збільшити експорт України.

Застосування гравітаційної моделі торгівлі допомагає оцінити відносини двосторонньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. Теорія міжнародного обміну передбачає, що країнам – учасникам торгівлі це принесе значно більше вигаду, ніж якби її взагалі не було. Це пов'язано з підвищенням ефективності розподілу ресурсів. Аналізуючи торговельні відносини між групою країн, окрім відносно простих макроекономічних показників, таких як експорт, імпорт, чистий експорт або ступінь відкритості економіки, також варто проаналізувати силу залучення та відволікання в комерційні відносини.

Основним інструментом оцінки таких зв'язків є гравітаційна модель. Ідея моделі гравітації була запропонована Дж. Тінбергеном [3] і ґрунтувалася на основі закону всесвітнього тяжіння Ньютона. Вже

тоді автор зауважив значний вплив торговельних угод між країнами. Результати спонукали Тінбергена провести подальший аналіз, у якому він розширив сферу вибірки та ввів додаткові змінні нуль-один, беручи до уваги сусідство, торговельні угоди та минулі колоніальні зв'язки, а також коефіцієнт Джині, що вимірює диверсифікацію торгівлі. Усі випадки показали, що на експорт більше впливає внутрішній національний дохід, ніж дохід партнера. Це дозволяє зробити висновки, що великі країни завжди експортують більше в малі країни, ніж імпортують з них – існує дисбаланс, оскільки у великих країнах чистий експорт є додатним, а в малих – від'ємним.

Крім того, дослідження Тінбергена показали, що більша диверсифікація експортної продукції збільшує експортні потоки. Це означає, що запропоновані ним гравітаційні моделі досить загальні та потребують доповнення подальшими дослідженнями. Численні дослідники беруться за них, прагнучи створити точнішу модель глобальних торговельних потоків, що дозволяє зробити довгострокові висновки щодо напрямку та сили детермінантів міжнародної торгівлі, включно з «розташуванням» ключових торговельних бар'єрів. Відтоді гравітаційна модель стала популярним інструментом емпіричного аналізу зовнішньої торгівлі. Вона набула широкого застосування в аналізі різних типів потоків, таких як: торгівля, міграція або прямі іноземні інвестиції. Згідно з моделлю потоки з країни та до країни пояснюються їхньою економічною цінністю (ВВП), чисельністю населення, прямими географічними відстанями та набором інституційних особливостей. Однак, як зазначають в [1; 5], гравітаційні моделі допускають ширший діапазон як незалежних змінних, так і іншої залежної змінної. Це дозволило оцінити вплив потенційних факторів не лише на обсяги торгівлі, а й на прямі іноземні інвестиції.

Даний факт пояснюється тим, що це дозволяє вводити додаткові умови у вигляді послідовних коригуючих змінних. Таким чином, модель є успішно застосовуваною для пояснення факторів, що впливають на різні типи потоків, таких як міграція, потоки покупців до торгових центрів, рекреаційний трафік або потоки пацієнтів до лікарень. Інтерпретація гравітаційних моделей є складною через можливість окремих ефектів, а також ефектів у часі. Крім того, у випадку двосторонньої моделі існує проблема одночасного впливу двох ефектів: ефекту штовхання потоку – у випадку вихідних регіонів та ефекту тяжіння потоку – у випадку цільових регіонів. Статистична значущість відповідного структурного параметра доводить наявність ефекту витіснення, або ефекту привабливості, а статистична незначущість свідчить про економічно важливу відсутність впливу процесів, що відбуваються у вихідних, або цільових, регіонах, на

досліджуване явище. Знак отриманої оцінки параметра вказує, своєю чергою, на напрямок впливу пояснювальної змінної в регіоні, що є джерелом, або в цільовому регіоні – на залежну змінну.

У міжнародному контексті гравітаційна модель добре підходила для аналізу торговельної політики і тому широко використовувалася як еталон для оцінки впливу різних економічних і політичних проблем на регіональні торгові групи тощо. Ця модель також виявилася успішною в аналізі міграції, показавши, що сила тяжіння між іммігрантами та країнами призначення залежить від різниці між доходами від роботи в обох країнах. Також було зазначено важливість чисельності популяції. Чим більше людей у країні походження, тим більше людей можуть мігрувати, і чим більше населення країни призначення, тим більшим є ринок праці для іммігрантів. Як і у випадку торгівлі, витрати на міграцію слід співвідносити з фізичною відстанню між країнами. У стандартному вигляді гравітаційної моделі передбачається, що економічні шоки можуть суттєво відрізнитися залежно від величини економіки в місці походження та призначення, а також залежно від відстані між місцем походження та економікою призначення. Це можна виразити таким рівнянням:

$$I_{ij} = K \frac{M_i^{\beta_1} M_j^{\beta_2}}{d_{ij}^{\beta_3}},$$

де I_{ij} – обсяг торгівлі між країнами i та j ;
 K – стала;

M_i – внесок країни походження (i), зазвичай виражена у ВВП;

M_j – внесок країни призначення (j);

d_{ij} – фізична відстань між двома країнами;

β_1 – потенціал генерації потоків;

β_2 – потенціал залучення потоків;

β_3 – зниження торгових дистанцій.

Автори наукових праць [1; 7] рекомендували розширити базову модель, доповнивши рівняння додатковими незалежними змінними, які могли б істотно вплинути на торговельні відносини. Таким чином, було додано набір змінних, таких як: спільна мова, культурні відмінності, комунікаційні бар'єри, а також членство в інтеграційних групах або значення ефекту кордону.

Гравітаційні моделі також широко використовувалися для оцінки торгівлі сільськогосподарською продукцією. У роботах [7; 8] оцінка граничного ефекту на основі гравітаційної моделі була використана для оцінки рівня інтеграції торгівлі сільськогосподарською продукцією в період 1994–2003 рр. Тоді емпіричний аналіз підтвердив, що використання рівняння гравітації в оцінці граничного ефекту є важливим для аналізу торговельних відносин. Репрезентативна оцінка ефекту кордону показала, що перетин держав-

ного кордону має ефект скорочення торгівлі. Традиційну гравітаційну модель також було переглянуто для окремого товару та застосовано до ринків м'яса, щоб визначити фактори, що впливають на потоки торгівлі м'ясом. Дослідження вказало на такі змінні, як: кількість тварин, фізична відстань, субсидії для виробників та імпорتنі квоти [2; 9]. Використовували моделі гравітації і для аналізу основних факторів, що впливають на торговельні відносини єгипетської сільськогосподарської продукції з її основними торговими партнерами в 1994–2008 рр. Для аналізу використовувалися такі змінні, як ВВП на душу населення, ВВП, відкритість економіки та зміни обмінних курсів. Крім того, виявлено, що транспортні витрати, залежно від відстані, негативно впливають на експорт сільськогосподарської продукції. Було також зазначено, що ці результати важливі для формування торговельної політики для просування єгипетського експорту сільськогосподарської продукції на світовий ринок.

Аналізуючи сільськогосподарський ринок, варто зазначити, що він відрізняється від типового товарного ринку [4; 6]. Тому в гравітаційній моделі, враховуючи вибрану сільськогосподарську продукцію у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС, були обрані такі пояснювальні змінні: ВВП на душу населення в обох країнах (*VVP*); додана вартість у сільському господарстві (*DV*); додана вартість на одного працівника (*DVp*) та індекс підтримки виробників сільськогосподарської продукції (*Ip*). Поясненою змінною був обсяг експорту сільськогосподарської продукції: пшениці та ячменю. Вибір був продиктований важливістю продуктів в обміні та стандартністю продуктів (виконання умови однорідності). Модель була оцінена за допомогою методу МНК після перетворення змінних у логарифмічний вигляд. Аналіз охоплює 2016–2021 рр.

Через сталу відстань між двома економіками змінна відстані була опущена в моделі. У разі низької статистичної значущості вибрані змінні видаляли апостеріорно. Результати оцінки наведено в *табл. 1 – табл. 3*.

Гравітаційна модель, застосована до пшениці, ячменю та кукурудзи, не підтвердила припущення про те, що розмірність економік, виражена в їх реальному ВВП у поточних умовах торгівлі, залучає та зміцнює цей обмін. Аналізуючи отримані результати, слід констатувати, що вплив фізичної відстані на обсяг товарообігу виявився статистично значущим. Найважливішим при інтерпретації є різниця між оцінками параметрів для обраної пояснювальної змінної (параметр для цільових країн і параметр для країни-джерела). Оскільки потоки між країнами є двонаправленими, знак розрахованої різниці доводить кінцеве сальдо потоків на користь експортера чи імпортера.

Таблиця 1

Двостороння гравітаційна модель торгівлі пшеницею

Чинник	Коефіцієнт	Похибка
VVP	285,0213	9,8792
DV	174,0311	2,3274
DVp	12,0106	1,6924
Ip	10,5874	2,1543

Таблиця 2

Двостороння гравітаційна модель торгівлі ячменем

Чинник	Коефіцієнт	Похибка
VVP	383,0019	8,7635
DV	154,002	3,9693
DVp	14,0204	1,9644
Ip	11,0019	2,7635

Таблиця 3

Двостороння гравітаційна модель торгівлі кукурудзою

Чинник	Коефіцієнт	Похибка
VVP	285,0224	10,8935
DV	174,0214	2,9279
DVp	12,0158	1,5764
Ip	10,6152	1,9154

Отже, існує одностороннє відштовхування щодо ВВП на душу населення. Подібна ситуація спостерігалася і для доданої вартості в сільському господарстві. Взнявши, своєю чергою, розмір індексу (*Ip*) як масу, було помічено, що підтримка сільського господарства створює ефект залучення торгівлі пшеницею та ячменем. Таким чином, це основний елемент, що порушує механізм двостороннього обміну сільськогосподарською продукцією. В інших випадках слід зазначити, що це був фактор, який порушував процес торгового обміну. Це явище можна пояснити тим, що ЄС має значні земельні ресурси, завдяки яким досягає значної переваги у виробництві пшениці. Це явище, мабуть, пояснює відсутність взаємної привабливості економік з точки зору торгівлі для сільського господарства. Крім того, наявне регулювання сільськогосподарського обміну та виробництва може спричинити непривабливість у торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та ЄС.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що економічні умови, пов'язані з розміром ринків і споживчим попитом, не дають змоги пояснити розмір обміну та його чистий результат. З іншого боку, дослідження показало, що підтримка сільського господарства

створює ефект залучення торгівлі пшеницею, кукурудзою та ячменем. В інших випадках слід зазначити, що це був фактор, який гальмував потоки експорту та імпорту. На підставі цього можна зробити висновок, що, незалежно від передумов для його створення та структурної диференціації, він був головним чинником, який заважав торгівлі між ЄС та Україною. Диспропорції в масштабах фінансової підтримки окремих ринків та їх вплив на рівень внутрішніх цін призвели до диверсифікації впливу на товарообмін. Цей феномен також пояснює відсутність взаємної привабливості економік з точки зору торговельних потоків.

Проведене дослідження доводить, що гравітаційна модель може бути успішно використана для опису міжнародної торгівлі, а також у разі збільшення міри відстані між країнами, пов'язаними з процесом глобалізації. Результати модельної оцінки дозволили логічно їх інтерпретувати в економічних термінах. Встановлено, що країни з найвищим рівнем ВВП досягають позитивного сальдо торгового балансу, а також те, що вдосконалення транспортної інфраструктури сприяє міжнародному обміну, зменшуючи негативний вплив географічної відстані між країнами.

Проведене дослідження вказує на корисність гравітаційної моделі для опису торгівлі сільськогосподарською продукцією між ЄС та Україною. Отримані результати свідчать про те, що стан транспортної інфраструктури, як однієї зі складових глобалізації, набуває значення як детермінанта міжнародних торговельних потоків.

Членство України в ЄС відкрило б нові економічні можливості завдяки присутності на єдиному внутрішньому ринку, усуненню низки адміністративних і митних перешкод, конкурентоспроможності за ціною робочої сили та доступності фондів ЄС. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Anderson J. E. A. The Gravity Model of Economic Interaction. Boston, 2016. URL: <http://gregory.corcos.free.fr/M2/anderson%20GravityModel.pdf>
2. Poczta-Wajda A., Sapa A. Potential Trade Effects of Tariff Liberalization under the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) for the UE Agri-Food Sector. *Journal of Agribusiness and Rural Development*. 2017. Vol. 44. No. 2. P. 421–433. DOI: <https://doi.org/10.17306/JJARD.2017.00308>
3. Mellor J. W., Tinbergen J. Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy. *American Journal of Agricultural Economics*. 1964. Vol. 46. Iss. 1. P. 271–273. DOI: <https://doi.org/10.2307/1236502>
4. Yatsenko O. et al. Global Risks of Trade and Economic Cooperation of Ukraine With Countries of the Northern American Region / Yatsenko O., Nitsenko V., Mardani A., Streimikiene D., and Tananaiko T. *Montenegrin Journal of Economics*. 2019. Vol. 15, No. 3. P. 217–225. DOI: [10.14254/1800-5845/2019.15-3.16](https://doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-3.16).

5. Zhang J., Kristensen G. A Gravity Model with Variable Coefficients: The EEC Trade with Third Countries. *Geographical Analysis*. 2010. Vol. 27. Iss. 4. P. 307–320. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1995.tb00913.x>
6. Калюжна Н. Г. Підхід до визначення гравітаційних чинників впливу на зовнішньоторговельні відносини країн. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 26–31. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-1_0-pages-26_31.pdf
7. Патица Н. І. Напрями та перспективи інтеграції сільськогосподарства України у світовий аграрний ринок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 53–60.
8. Шолом А. С., Казакова Н. А. Глобальна інституціоналізація в межах СОТ як чинник зростання зовнішньої торгівлі України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-48-54>
9. Балежентіс А., Яценко О. Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1. С. 32–62. URL: http://iejjournal.com/journals/28/2018_2_Basentius_Yatsenko.pdf

REFERENCES

- Anderson, J. E. A. "The Gravity Model of Economic Interaction". Boston, 2016. <http://gregory.corcos.free.fr/M2/anderson%20GravityModel.pdf>
- Balezhtentis, A., and Yatsenko, O. "Asymetrii torhovelnoi intehratsii Ukrainy ta YeS" [Asymmetries of the Trade Integration of Ukraine and the EU]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1 (2018): 32-62. http://iejjournal.com/journals/28/2018_2_Basentius_Yatsenko.pdf
- Kaliuzhna, N. H. "Pidkhdid do vyznachennia hravitatsiinykh chynnykiv vplyvu na zovnishnyotorhovelni vidnosyny krain" [The Approach to Defining Gravity Factors of Influence on the Foreign Trade Relations of Countries]. *Problemy ekonomiky*, no. 1 (2017): 26-31. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-1_0-pages-26_31.pdf
- Mellor, J. W., and Tinbergen, J. "Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy". *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 46, no. 1 (1964): 271-273. DOI: <https://doi.org/10.2307/1236502>
- Patyka, N. I. "Napriamy ta perspektyvy intehratsii silskoho hospodarstva Ukrainy u svitovyi ahrarnyi rynek" [Directions and Perspectives of the Ukraine's Agriculture Integration into World Agrarian Markets]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, vol. 2, no. 23 (2019): 53-60.
- Poczta-Wajda, A., and Sapa, A. "Potential Trade Effects of Tariff Liberalization under the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) for the UE Agri-Food Sector". *Journal of Agribusiness and Rural Development*, vol. 44, no. 2 (2017): 421-433. DOI: <https://doi.org/10.17306/JJARD.2017.00308>
- Sholom, A. S., and Kazakova, N. A. "Hlobalna instytut-sionalizatsiia v mezhakh SOT yak chynnyk zrostannia

zovnishnyoi torhivli Ukrainy" [The Global Institutionalization Within the Framework of WTO As a Growth Driver of Ukraine's Foreign Trade]. *Biznes Inform*, no. 4 (2019): 48-54.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-48-54>
Yatsenko, O. et al. "Global Risks of Trade and Economic Cooperation of Ukraine With Countries of the Northern

American Region". *Montenegrin Journal of Economics*, vol. 15, no. 3 (2019): 217-225.

DOI: [10.14254/1800-5845/2019.15-3.16](https://doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-3.16)

Zhang, J., and Kristensen, G. "A Gravity Model with Variable Coefficients: The EEC Trade with Third Countries". *Geographical Analysis*, vol. 27, no. 4 (2010): 307-320.

DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1995.tb00913.x>

УДК 339.187.44

JEL: L81; M13; M21

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-145-153>

ФРАНЧАЙЗИНГ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

©2022 ГРИГОРЕНКО Т. М.

УДК 339.187.44

JEL: L81; M13; M21

Григоренко Т. М. Франчайзинг в Україні: реалії та перспективи розвитку в умовах воєнного стану

Метою статті є дослідження розвитку франчайзингу в Україні в довоєнний період, а також його реалії, особливості та перспективи розвитку в умовах воєнного стану. Зазначено, що після оголошення на території України воєнного стану та початку активної фази бойових дій більша частина бізнесу була фактично паралізована через різноманітні фактори та неможливість здійснення господарської діяльності підприємствами, які знаходяться на території проведення бойових дій. Натомість франчайзинг є актуальною економічною моделлю організації та здійснення підприємницької діяльності, яка дозволить бізнесу вижити та розвиватися в цей складний для країни час. Аналіз динаміки розвитку франчайзингу в Україні за 2017–2020 рр. показав, що франчайзинг протягом останніх років повільно, але стабільно розвивається, що підтверджує щорічний приріст кількості франчайзерів та франчайзингових об'єктів, збільшення кількості вітчизняних та іноземних брендів на франчайзинговому ринку. Визначено зростання частки саме українських франшиз, оскільки сама модель франчайзингового бізнесу краще враховує місцеві реалії. Франчайзинг, який створений в Україні, більш адаптований під місцеві вимоги ринку; українські франшизи є конкурентоспроможними, мають комплексну програму розвитку бізнесу та сильний супровід після запуску франчайзингового проєкту; спрямований на подальшу співпрацю на довготерміновій основі. На основі дослідження фінансового порталу Fibi складено рейтинг найкращих франшиз в Україні у 2022 р. у торгівлі, сфері послуг і громадському харчуванні. Зазначено, що під час війни в Україні деякі країни суттєво спростили правила для відкриття бізнесу українцями, що сприяє створенню ринку українських франшиз за кордоном і поширенню національних брендів. Визначено, що з метою підтримки української економіки під час воєнного стану держава запровадила комплексні зміни до законодавства та державних програм, що допоможе розвитку підприємництва та поширенню франчайзингу.

Ключові слова: франчайзинг, франшиза, франчайзингові бренди, воєнний стан, зміни до законодавства.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 14.

Григоренко Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри торговельного підприємництва та логістики, Державний торговельно-економічний університет / Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Києво, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: tetyanagrygorenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1941-6765>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1363227>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57259212700>

UDC 339.187.44

JEL: L81; M13; M21

Grygorenko T. M. Franchising in Ukraine: The Realities and Prospects of Development in the Conditions of Martial Law

The article is aimed at studying the development of franchising in Ukraine in the prewar period, as well as its realities, features and prospects for development under martial law. It is noted that after the declaration of martial law on the territory of Ukraine and the beginning of the active phase of military actions, most of the business was actually paralyzed due to various factors and the impossibility of carrying out economic activities by enterprises located in the territory of hostilities. Instead, franchising is an up-to-date economic model for organizing and carrying out entrepreneurial activities that will allow businesses to survive and develop in this difficult time for the country. The accomplished analysis of the dynamics of franchising in Ukraine for 2017–2020 showed that franchising has been slowly but steadily developing in recent years, which justifies the annual increase in the number of franchisers and franchised facilities, an increase in the number of domestic and foreign brands in the franchise market. Precisely the increase in the share of Ukrainian franchises has been determined, since the franchise business model itself better takes into account local realities. The franchising created in Ukraine is more adapted to local market requirements; Ukrainian franchises are competitive, have a comprehensive business development program and strong support after the launch of a franchise project; the domestic franchising is directed towards further cooperation on a long-term basis. Based on a study by the financial portal Fibi, a rating of the best franchises in Ukraine in 2022 in trade, services and catering is compiled. It is also noted that during the wartime in Ukraine, some countries significantly simplified the rules for starting a business by Ukrainians, which facilitates the creation of a market for Ukrainian franchises abroad and the spread of national brands. It is defined that in order to support the Ukrainian economy during martial law, the government has introduced comprehensive changes to legislation and State-supported programs, which will help the development of entrepreneurship and the spread of franchising.

Keywords: franchising, franchise, franchise brands, martial law, changes to legislation.

Fig.: 4. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 14.